

VALÈNCIA

ELS HABITANTS DEL RIU

VALÈNCIA

ELS HABITANTS DEL RIU

text

JOAN GARÍ

imatges

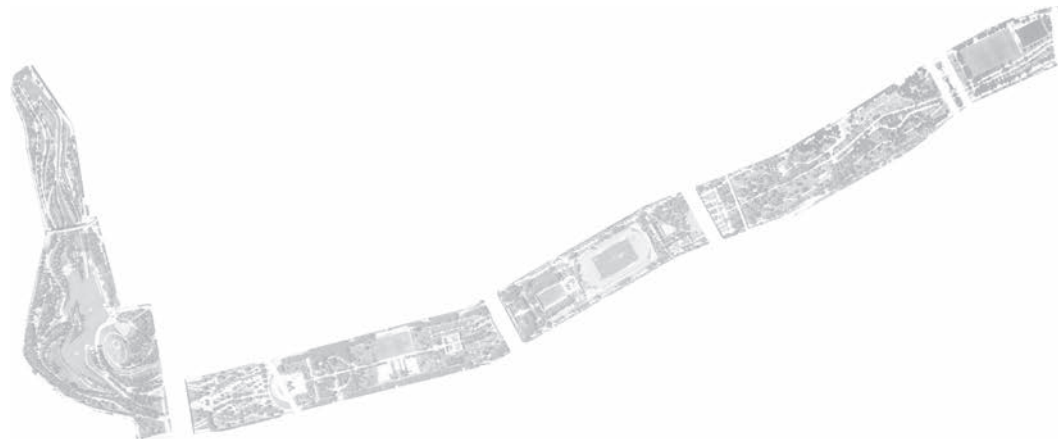
JOAN ANTONI VICENT

pròleg

MANUEL VICENT

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
2020

Edició composta amb la tipografia Caslon, Univers i Brandon Grotesque,
l'interior s'ha imprés sobre paper estucat semimat de 150 grams
i la coberta sobre estucat seminat Creator Silk de 350 grams

© 2020, del pròleg: Manuel Vicent Recatalà

© 2020, de les imatges: Joan Antoni Vicent Recatalà

© 2020, del text: Joan Garí Clofent

© 2020, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Diputació de València

Corona, 36 — 46003 València

Tel.: +34 963 883 169

contacte@alfonselmagnanim.com

www.alfonselmagnanim.net

Disseny de la coberta: Joan Antoni Vicent

Foto de la coberta: Pont del Real, València, novembre 2019

Maquetació: Néstor Marco Montañana

Impressió: La Imprenta Comunicación Gráfica, S.L.

ISBN: 978-84-7822-849-2 — DL: V-793-2020

ÍNDIX

PRÒLEG	9
INTRODUCCIÓ	11
1. ELS HABITANTS DEL RIU	15
2. CIUTAT VELLA	39
3. LA SAÏDIA, CAMPANAR, BENICALAP, RASCANYA I L'OLIVERETA	107
4. L'EIXAMPLE, EXTRAMURS, PATRAIX, JESÚS I QUATRE CARRERES	127
5. PLA DEL REAL, BENIMACLET, ALGIRÓS, CAMINS AL GRAU I POBLATS MARÍTIMS	161
ÍNDIX FOTOGRÀFIC	197

PRÒLEG

MANUEL VICENT

El temps i l'espai de la meua joventut a València estaven dividits pel vell llit del Túria. El 1954 jo vivia al col·legi major Pío XII, situat al carrer d'Alboraia, on amb els plecs del vent arribaven de vegades totes les olors de l'horta, que Blasco Ibáñez descriu a la seua novel·la *La barraca*. Del meu costat, el museu Sant Pius V; l'estacioneta de trens elèctrics que a través del pont de Fusta abocava milers de passatgers arribats diàriament a la ciutat dels pobles del voltant; el jardí de Vivers i els fotògrafs que feien a les famílies burgeses la foto del pardalet davall el caputxot; el camp de Mestalla i les ovacions a Puchades; just al costat del col·legi el camp de Vallejo on jugava el Llevant, la Fira de Mostres al maig, plena de maquinària agrícola amb la visita del ministre franquista del ram, el passeig de l'Albereda, amb les fires de desembre i de juliol que expandien una olor d'ametles garapinyades, de fregits de xurros i bunyols unit a l'ulular de sirenes de nòries, autos de xoc i cavallets de puja i baixa. Fins a la meua habitació del col·legi del carrer d'Alboraia arribava la cançó d'ay Lili, ay Lili ay lo, la nostàlgica «*Oh mein papa*», juntament amb el ventet de Nadal que a poqueta nit s'enduia els papers envasats.

Davant tenia la ciutat vella i enmig el llit sec del Túria on les pluges dolces formaven a voltes algunes basses en les que de nit cantaven les granotes i jo les sentia mentre estudiava dret penal. Allí en la mare del riu en els dies de pasqua les xiquetes amb molts llaços volaven el catxirulo i cantaven la tarara botant a la corda.

Cada matí amb els llibres de dret davall el braç camí de la Universitat Literària travessava el Túria sec pel pont de la Trinitat, el més antic de la ciutat, m'endinsava pel carrer del Salvador, passava per davant del museu paleontològic de l'Almodí, de vegades aguaitava per un finestró polsós per tornar a vore l'esquelet del dinosaure i des d'allí fins al carrer de la Nau podia seguir diversos trajectes segons la inspiració de les meues pròpies sabbates. Uns dies triava el carrer de la Farina, de la Mar, de Lluís Vives, de la plaça dels Ànecs i del carrer de les Comèdies pel cantó del Círculo de la Agricultura per a entrar a la plaça del Patriarca per la Creu Nova. Uns altres dies arribava pel carrer de les Avellanes, dels Venerables, de la Presó del Sant, la plaça de l'Almoina on el silenci de vegades s'omplia amb el cant dels canonges. Entrava al carrer del Poeta Querol a l'ombra de l'Hotel Inglés i del Palau del Marqués de Dosaigües fins arribar a la plaça del Patriarca, després de doblar la revolta del Chacalay, un bar anglés que tenia una xicoteta pista de ball, on els senyorets de València prenién un rocafull asseguts en la banquetta de la barra i portaven a la nit les seues xiques a ballar boleros de Nat King Cole. Fi del viatge. Entrepà de tonyina a Los Canarios i dret romà.

Guarda encara en el fons de la memòria totes les olors del trajecte segons els bafes que desprenien les botigues i establiments al meu pas. Feia olor de drogueria, de forn, de draperia, de saladures, de medicaments de farmàcia, d'encens i de cera que eixia per la porta romànica de la catedral, de claveguera fangosa i de vegades

partia l'aire una veta d'olor de cafè torrefacte. Diferents comerços a aquesta hora obrien les portes i hi havia en l'espai sons de serres i de colps de martell, crits de menestrals, cançons de la ràdio i tot ho dividia la campana i el cruixit dels raïls en les revoltes del tramvia blau, n.º 5, el de circumval·lació que seguia fins a la Glorieta, Colom, Guillem de Castro, per la línia de les antigues muralles que envoltaven la ciutat vella.

Matinals de diumenge al cine Lys, visita a la plaça Redona per a comprar llibres de segona mà, passejades per la plaça del Caudillo en les vesprades de tardor estudiantil, cites a les escales de Correus, un blanc i negre a Barrachina o un batut a Lauria, el primer cuba llibre al Monterrey, l'estrèpit d'estornells al vespre en els ficus de Germanies, orxata o xocolata a Santa Catalina, la vedet Gracia Imperio al Russafa. Era aquella València sensual, reprimida, esclafada per la dictadura, però a punt de rebentar per les costures, on l'únic plaer era pujar al tramvia a la parada de la Glorieta que en doblar pel Pont d'Aragó conduïa per l'avinguda del Port al balneari de Les Arenes i a la Malva-rosa com un símbol de llibertat i de bellesa imaginària on tots els somnis es creien possibles. I de sobte a l'octubre de 1957 el llit del riu es desborda i sobrepassa tots els ponts, el de Sant Josep, el dels Serrans, el de Fusta, el de la Trinitat, el del Reial, el d'Aragó. Va estar plovent tota la vesprada i va seguir l'aiguat de nit però va ser de matinada i des del col·legi quan es van sentir sonar les catarates sobre les baranes del riu amb els remolins del corrent que portava utensilis, arbres, tota classe d'animals morts per a depositar-los en el cor de la ciutat enmig del fang. El barri del Carme havia estat el més inundat i en les seues parets clevillades es veien marques a dos metres d'alçada que indicaven el nivell al què havien arribat les aigües. La ciutat havia estat marcada per aquella inundació en la meitat d'octubre de 1957. Des d'aleshores el temps a València va començar a dividir-se en dos: abans de la riuada i després de la riuada. De naixements, casaments, enterraments, de qualsevol esdeveniment es deia: això va ser abans de la riuada, això va succeir després de la riuada.

El barri de el Carme era aleshores l'espai favorit per a la meua exploració al què accedia pel pont dels Serrans sota la protecció de les torres. Allí hi havia botigues on podies trobar els objectes més surrealistes; en alguns caus hi havia menestrals exercint oficis que no s'havien mogut des de l'Edat Mitjana. Pels seus carrerons a un punt de l'enderroc sonaven encara les trompetes dels quincallers, els crits dels venedors ambulants. Encara quedaven orxaters espentant el carret amb la lona de colors i palletes que repartien palletes de sofre per al combustible. Qualsevol producte casolà era ofert des del carrer: el foguerer, que fabricava fogons en la vorera mateixa, el cacauer, que venia cacauets en cucurutxos de paper d'estrassa, el terror amb un burro i cabassos plens de terreta d'escurar, el venedor d'arrop i talladetes. Cada un d'aquests servicis anava acompanyat d'un crit, pregó o cançoneta particular que era reconegut per la clientela. L'olor acre d'amoniac dels urinaris públics s'unia al gust del baf fresc de les orxateries. Què queda d'aquell món? Res. Però aquest barri del Carme és l'ànima de València que ha adquirit amb els anys diferents formes i també el seu ventre que batega en el Mercat Central. Als anys setanta de segle passat en el laberint dels seus carrers es va iniciar la modernitat que els joves rebels, fugitius i insomnes amb la cresta roja de gall portaven a la motxilla. Era una nova manera d'estimar, de viatjar, de plantar cara al destí, de protestar, de rebel·lar-se contra la tirania dels majors. Què se n'ha fet d'aquell llit sec del riu on cantaven les grnotes? Gràcies al bon criteri d'uns polítics en compte de convertir-se en una tèrbola corrent de ciment i rajola, arrel de tota corruptela i especulació, és hui un jardí ple d'auditoris, sales d'art, camps d'esports, parcs infantils, arbres, prats, ombres vegetals per on passejants, corredors i ciclistes exerceixen la modernitat com una conquesta de la seua rebel·lia.

El lector té a les mans el llibre d'una València descrita per Joan Garí i fotografiada per Joan Antoni Vicent, que feliçment ja no té res a veure amb la dels temps que jo vaig viure, però aquest riu verd que discorre pel vell llit i els ponts que cusen les dos ànimes de la ciutat, arrosseguen la ineludible història del que vam ser i del que somiem.

INTRODUCCIÓ

Roland Barthes, en *La chambre claire*, va tindre una intuïció reveladora: no és cert —sospita— que la fotografia entronque amb l'art a través de la pintura. Ho fa a través del teatre. No debades Barthes és, de tota la feixuga rècua d'estructuralistes francesos, qui es rellegeix més bé, qui conserva millor el sentit i l'oportunitat dels subratllats que vam fer als seus llibres fa mil anys.

El teatre, és clar. Un bon fotògraf és, a la vegada, un tramoista i un director d'escena. El seu ofici, però, és dels més difícils del món, perquè cada canvi de decorat, cada disposició dels personatges, s'ha de realitzar necessàriament sense la seua intervenció. El fotògraf és Déu: anant bé, perquè el món funcione s'ha de pressuposar que Ell no existeix.

He tingut la sort, com a escriptor, de treballar amb grans fotògrafs valencians actuals. Quan vaig publicar *Viatge pel meu país* (2012), Joan Antoni Vicent va acompanyar el meu periple literari (revisitant el llegendari *El País Valencià* de Joan Fuster) amb les seues extraordinàries composicions gràfiques. Si el viatge de Fuster, l'any 1962, va comptar amb el concurs del gran reporter gràfic Ramon Dimas, jo vaig trobar amb Vicent un agent eficaç a la recerca de l'essència del paisatge, aquella que només es troba en les imatges en blanc i negre.

Joan Antoni Vicent és també l'autor, entre altres sèries antològiques, de *Barcelona silencis* (1999), sense cap dubte l'àlbum fotogràfic més singular que s'ha pu-

blicat mai sobre aquesta ciutat. La paradoxal visió urbana que conté sembla la verificació pràctica d'una frase de Joaquim Sala-Sanahuja: «És l'estil el que fa que la foto sigui llenguatge». La secreta bellesa de *Barcelona silencis* s'acompanya d'un il·luminador pròleg de Narcís Comadira, on aquest certifica no només la pacient ambició de Vicent per construir una visió inèdita de Barcelona, sinó fins a quin punt la «no obvietat» de les seues imatges es constitueix en una profunda reflexió moral.

Tres anys després de *Viatge pel meu país* vaig repetir l'experiència de publicar un llibre il·lustrat, *La memòria del sabor*. En aquesta ocasió vaig triar un fotògraf molt distint, però no menys exigent, Ramon Usó. Gran mestre del blanc i negre, com Vicent, Usó excel·leix també en la fotografia d'estudi, un territori on els obsessionats amb la perfecció troben sabata del seu peu. Partidari de la fotografia «sense trampa ni cartró», Ramon està convençut que els fotògrafs professionals són un ofici en extinció («els esmoladors del segle XXI», en diu), però està disposat, com a bon moficà, a morir treballant.

Ara, novament, em trobe a la carretera, de nou amb el concurs de Joan Antoni Vicent, en aquest cas per fer una passejada a vol d'ocell per la ciutat de València i, més concretament, pels barris riberencs de la ciutat, aquells que s'aboquen al recorregut serpiforme de l'antic llit del riu Túria. Vicent i jo hem concebut aquest *València. Els habitants del riu* com un extens reportatge

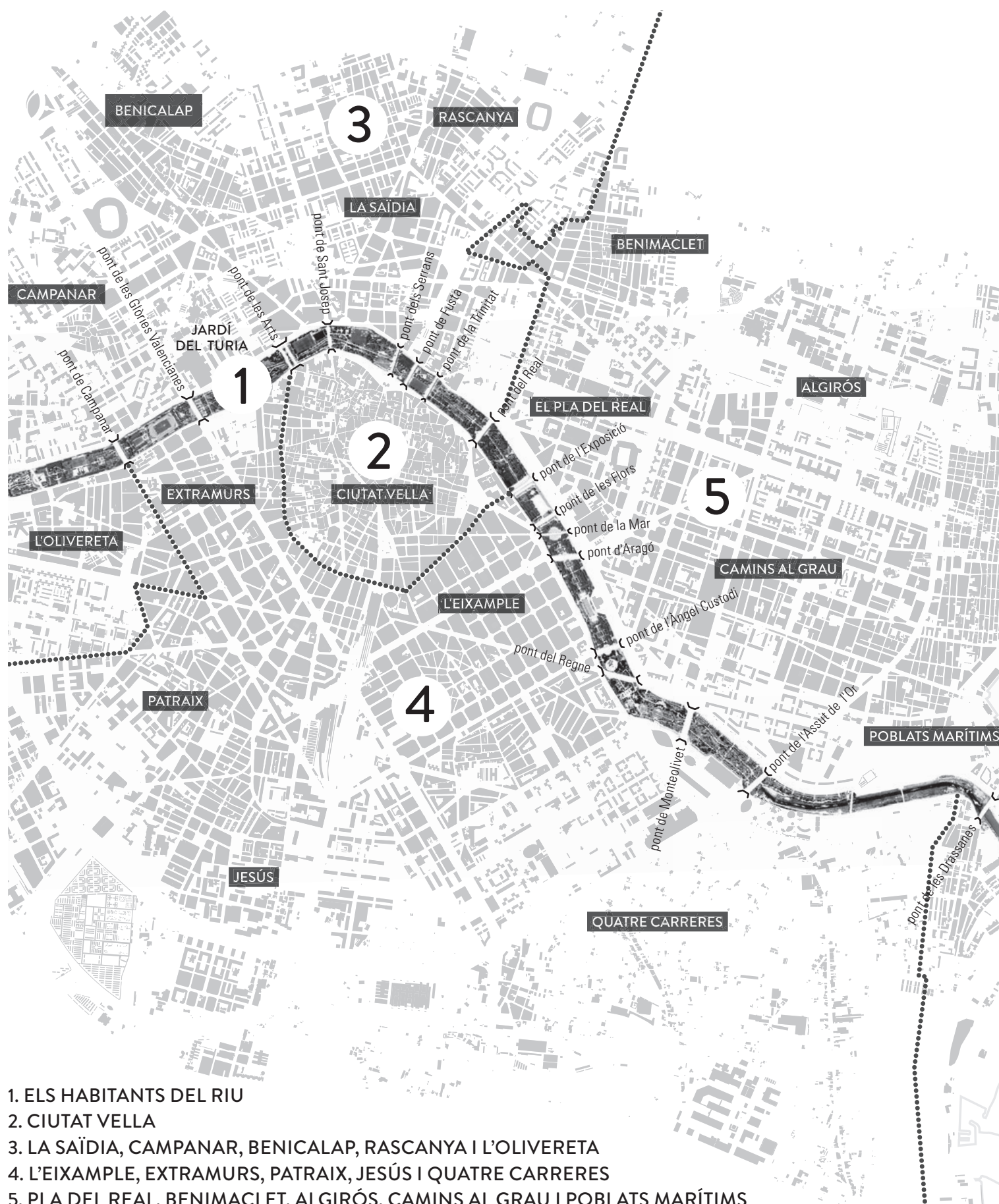
que vol retre compte de com la capital del nostre país s'ha anat conformant al voltant del curs fluvial que li ha donat vida, ja des d'aquella Valentia romana sorgida en una illa d'aquest curs. No es tracta només de certificar l'estat actual d'uns edificis, d'unes trames arquitectòniques: aquest és un paisatge habitat —intensament habitat— on el gran decorat de la ciutat es disposa per als nostres ulls en el que té de bellíssim enclavament civilitzatori. Perquè València, deixem-ho clar d'entrada, és una ciutat molt bonica, una gran urbs de mida humana, plena de raconades suggestives i embolcallada en una pell inoculada de memòria. Confessaré, en aquest sentit, que com a escriptor sempre he estat enamorat de València, i crec que això ha tingut un efecte evident en la meua obra. No perquè siga la capital del meu maltractat país, sinó també perquè és la ciutat on he viscut en una etapa decisiva de la meua vida, i l'espai urbà on he passat moments inoblidables envoltat d'història, d'amics entranyables, d'experiències magnífiques i d'emanacions exaltants del meu propi interior projectat en un microcosmos raonable.

Escrivia també Roland Barthes que una foto no menteix mai. Naturalment, aquesta afirmació és anterior a l'era digital. Si hi ha un debat ara candent és el de l'ètica. La qüestió de fins a quin punt és lícit «manipular» una foto s'empuïa amb una sospitosa normalitat amb la constatació de Joan Fontcuberta que vivim ja en l'era «postfotogràfica» i que, amb els ginys digitals i internet, hem perdut el control sobre les imatges.

Fontcuberta explica tot això en un llibre que va aparèixer en coincidència amb la mort d'un altre gran fotògraf valencià, Francesc Jarque. El llibre en qüestió es deia *La furia de las imágenes*. El cercle es tanca. Barthes, encara: la fotografia no és res més que una «microexperiència de la Mort». Però ajuda —i com!— a explicar-nos la Vida.

1

ELS HABITANTS DEL RIU

En el principi va ser Valentia entre dos braços del Túria. Els romans van edificar una de les seues petites Roma en aquesta illa, amb el seu *decumanus* i el seu *kardo* (carrers principals), el seu fòrum, la seua basílica o el seu *oppidum* (fortalesa). L'Imperi ja va trobar una terra estupenda i feraç i hi va viure a cos de rei. *Valentia* vol dir «vigoria, fortalesa, bon auguri». Els romans la van fundar i després els cristians i els àrabs la van anar afaïçonant, sempre al voltant d'aquella força cabalosa i inextingible que era l'aigua del riu.

Les ciutats amb riu solen ser àmpliament civilitzades. Londres, París, Viena, però també Budapest, Roma o Lisboa. L'orografia d'Europa ha sigut generosa amb les consideracions fluvials que vénen al cas. De tots aquests exemples, però, és precisament València l'únic que ha prescindit de la seua aigua. Les raons són perfectament conegudes i apel·laven a la força major. La riuada de l'any 1957 va accelerar uns plans que ja existien per evitar desastres d'aquest tipus. L'aigua, ja se sap, sempre torna al lloc que va ocupar, la gran albufera que unia els deltes del Túria i el Xúquer abans de tot. La solució va ser canviar el curs del riu. Llavors, com per art d'encanteri, la ciutat va disposar d'un enorme llit fluvial que va excitar la imaginació del veïnat, no sempre des de les emocions positives. A finals del franquisme,

les autoritats van somiar a omplir aquest espai amb una bona autopista (sic). La democràcia, tanmateix, va optar per convertir-lo en un jardí continuat, un respir, a colp de clorofil·la, que dotava el recorregut urbà d'una esponjositat alegre i juganera. Ja no teníem riu però, a canvi, disposàvem d'una arbreda llesta per a l'esbargiment, una miniatura britànica que transformava la temptació del cataclisme en pura i relaxada fotosíntesi.

A hores d'ara, en ple segle XXI, el jardí del Túria ja és una realitat que la gent ha fet seua. Iniciat el 1986, comença a l'oest amb el Bioparc i el Parc de Capçalera i acaba a l'est a tocar del Mare Nostrum (Roma, sempre). El Bioparc no és un zoològic com l'antic horror de Vivers, sinó un «parc d'animals» on un dia vaig tindre el plaer d'esmorzar amb el meu fill al costat d'un pacífic ximpanzé. És un bon lloc per començar la visita. Al seu davant, milers de pins, de palmeres, camps de futbol, pistes esportives, instal·lacions per als menuts i per als majors... Un petit univers acull cada dia els habitants del riu, que no són només els visitants, sinó també els qui hi viuen a banda i banda. Díhuit ponts, a més, creuen l'immens espai serpiforme, sostinguts per murs de noble pedra antiga. L'aigua evaporada hi passa com un vell fantasma que es resisteix a desaparèixer completament de l'imaginari ciutadà.

// El Bioparc no és un zoològic com l'antic horror de Vivers, sinó un «parc d'animals» on un dia vaig tindre el plaer d'esmorzar amb el meu fill al costat d'un pacífic ximpanzé

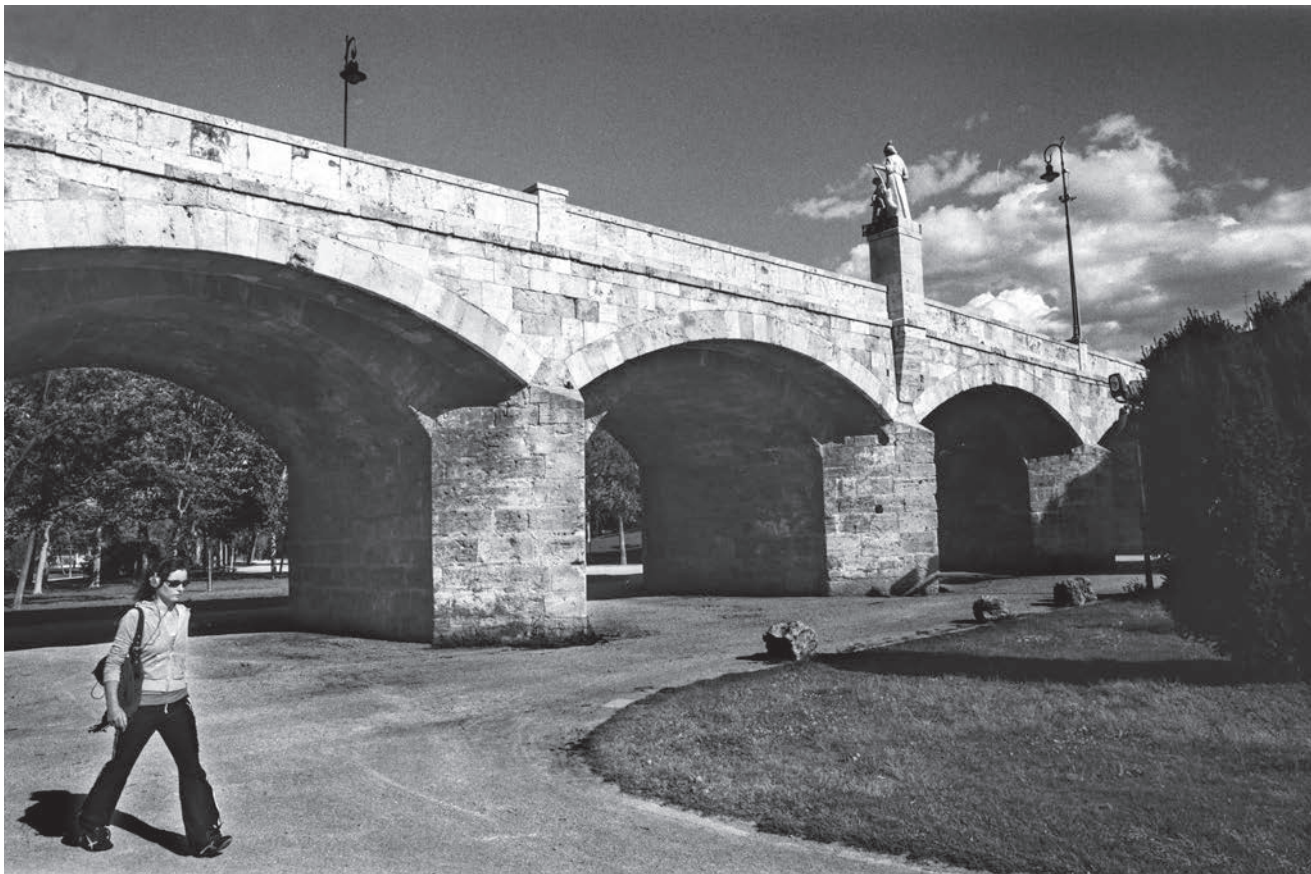

// Milers de pins, de palmeres, camps de futbol, pistes esportives,
instal·lacions per als menuts i per als majors...
Un petit univers acull cada dia els habitants del riu, que no són només els visitants,
sinó també els qui hi viuen a banda i banda

// Ja no teníem riu però, a canvi, disposàvem d'una arbreda llesta per a l'esbargiment,
una miniatura britànica que transformava la temptació del cataclisme
en pura i relaxada fotosíntesi

